ZAPRASZAMY DO MUZEUM NOWOCZESNOŚCI
ul. Knosały 3b, 10-015 Olsztyn, tel. 89 521 27 41

WTOREK - PIĄTEK: 11:00-17:00
SOBOTA - NIEDZIELA: 11:00-18:00

Grupy zorganizowane prosimy o rezerwację: tel. (89) 521 27 41, e-mail: muzeum@mok.olsztyn.pl

---

AKTUALNOŚCI

14 kwietnia (piątek), godz. 18:00

XII FESTIWAL KULTURY MODELARSKIEJ

Prezentacja modeli plastikowych i kartonowych, warsztaty modelarskie dla dzieci, pokazy technik modelarskich oraz dronów i modeli PC.
Współorganizator: Olsztyńskie Stowarzyszenie Modelarzy „Warmia”

29 kwietnia (sobota), godz. 12:00
SPACER Z MUZEUM NOWOCZESNOŚCI:

„Park Pamięci Śródmieście”

Prowadzący, Rafał Bętkowski, poprzez Stare Miasto zaprowadzi uczestników do węzła przesiadkowego Olsztyn-Śródmieście przy ul. Partyzantów, gdzie przedstawi znajdujący się tu Park Pamięci, powstały na miejscu dawnego cmentarza ewangelickiego, działającego w latach 1873-1947. Główną część zwiedzania stanowić będzie opowieść o historii nekropolii oraz pochowanych na jej terenie ludziach.
Wymarsz spod Muzeum Nowoczesności.
Przewidywany czas spaceru: około 2-3 godzin

Biuletyn redaguje: Rafał Bętkowski, MUZEUM NOWOCZESNOŚCI
MIEJSKI OŚRODEK KULTURY W OLSZTYNIE
ul. Dąbrowszczaków 3, 10-538 Olsztyn, tel. 89 522 13 72 (centrala)
mok.olsztyn.pl

MIEJSKI OŚRODEK KULTURY W OLSZTYNIE

BIULETYN
MUZEUM NOWOCZESNOŚCI

Nr 49 | OLSZTYN | KWIECIEŃ / MAJ 2023

Etykieta zapałczana olsztyńskiej fabryki „J. Ladendorff”, przed 1911
zbiory R. Bętkowskiego.

Dawny Olsztyn znany był jako ośrodek przemysłu drzewnego. Na przełomie XIX i XX w. działało tu osiem tartaków, dwie fabryki mebli, zakłady wytwarzające beczki i opakowania drewniane. Dumą grodu nad Łyną była korzystająca z drewna miejscowych lasów fabryka zapałek, którą zaliczyć już jednak wypada do zakładów branży chemicznej. Choć po owym największym w grodzie nad Łyną zakładzie nie pozostały w miejskiej przestrzeni nawet ślady, pamięć o jego istnieniu trwa. Fabryka stanowi jedną z legend Olsztyna.

Istniejąca niegdyś w naszym mieście fabryka zapałek powstała w 1853 r. jako jedna z pierwszych tego rodzaju w regionie, nie miała jednak początkowo z Olsztynem żadnych związków. Jej założycielem był działający w Królewcu żydowski fabrykant octu, Josef Ladendorff. Jego to inicjał znalazł się też w nazwie, używanej przez zakład aż do 1939 r. Podczas Prowincjonalnej Wystawy Przemysłowej w Królewcu w 1875 r. „Zündholz-fabrik J. Ladendorff" jako jedyna reprezentowała przemysł zapałczany. Przedsiębiorca postanowił przenieść produkcję do Olsztyna. Sprzyjał temu fakt uzyskania przez miasto dostępu do kolei (1872-1873), korzystnego położenia w okolicy obfitującej w lasy oraz dostępność taniej siły roboczej. Zakład swą działalność nad Łyną rozpoczął w 1876 r. Początki były z pewnością skromne, a produkcję z Królewca translokowano stopniowo. W 1879 r. przy drodze wiodącej do Klebarka, dzisiejszej al. Piłsudskiego, zaczęły powstawać zabudowania fabryczne, a w 1881 r. zakład otrzymał napęd parowy. Jego właścicielem został Julius Ladendorff, syn założyciela, początkowo prokurent firmy. Wykorzystując najlepsze do tego celu drewno osikowe, fabryka wytwarzała nie tylko gotowe zapałki, ale i same, sprzedawane dalej drewienka. Wedle danych opublikowanych w 1892 r. dawała zatrudnienie 90-120 robotnikom. Posiadała przedstawicielstwa w Gdańsku, Elblągu, Tylży, Gąbinie i Kłajpedzie. Produkowała zapałki trzech rodzajów: tradycyjne fosforowe, parafinowane oraz bezpieczne szwedzkie. Produkcję jedynie tych ostatnich podjęła natomiast konkurencja, która w międzyczasie pojawiła się w Królewcu (f-ma „F. Haurwitz & Co."). Niebezpieczne dla zdrowia wytwarzających je robotników zapałki fosforowe wolno było produkować w Niemczech do końca 1907 r. Tuż przed pierwszą wojną światową, olsztyńska fabryka była już jedynym, zarazem najstarszym zakładem swej branży w Prusach Wschodnich. Po śmierci właściciela, Juliusa Ladendorffa (1905), firmę prowadziła wdowa, Julia Ladendorff, potem syn, inżynier budowy maszyn, Otto Ladendorff (1923). Na początku 1939 r. w ramach przeprowadzanej przez hitlerowców „aryzacji" zakład staje się własnością Richarda Horstmanna.

Po wojnie, przejęty przez polski Państwowy Monopol Zapałczany, jest pierwszą uruchomioną w Olsztynie fabryką. Rusza 17 grudnia 1945 r., po remoncie parku maszynowego i pomieszczeń, jednak produkcję rozpoczyna dopiero 1 marca 1946 r. Zakład zatrudnia ponad 100 robotników, a jego produkcja sięga 25 skrzyń, tj. 125 tys. pudełek dziennie - niemal 3,5 mln rocznie. Niestety nie nadąża za nią jakość. Brakowało drewna osikowego, wyeksploatowany był także park maszynowy. W tej sytuacji zapadła odgórna decyzja o likwidacji fabryki. Choć zakład zaopatrywał w zapałki dwa województwa, olsztyńskie i białostockie, miał zostać zamknięty, urządzenia przekazane zaś do Sianowa i Gdańska. Dla olsztynian były to postanowienia zupełnie niezrozumiałe.

W ciągu 1948 r. nastąpiła likwidacja olsztyńskiej Państwowej Fabryki Zapałek. W budynku fabrycznym pozostawiono przedwojenny, obudowany kocioł parowy i lokomobilę, hale fabryczne wykorzystywać zaczęto jako magazyny. Najpierw gospodarował tu monopol tytoniowy, potem CZH urządził magazyny warzyw. Na przeciąg kilku lat obiekt staje się na powrót fabryką – od 1957 r. produkowany jest tutaj lignoston. I tę działalność trzeba było przerwać, zabudowania stoją bowiem na drodze urbanistom. W 1969 r. następuje likwidacja zakładu, z przeniesieniem produkcji do Białegostoku. Budynki rozebrano, poszerzając przebiegającą obok al. Zwycięstwa i urządzając skwer (1970-1971). Jedyny ślad w przestrzeni – ulica Fabryczna – przetrwał do początków XX w., by zniknąć pod wzniesionym w 2005 r. kompleksem handlowym „Alfa-Centrum" (dziś CH „Aura").

Materialne pamiątki po olsztyńskiej fabryce zapałek zachowały się w zbiorach filumenistów oraz kolekcjonerów-regionalistów. Stanowią je etykiety i pudełka po zapałkach produkowanych w Olsztynie, prezentowane także jako kwietniowy Eksponat Miesiąca w Muzeum Nowoczesności.

[RB]